

ŠVIETIMO
IR MOKSLO
MINISTERIJA

NEMOKAMO AUKŠTOJO MOKSLO UŽTIKRINIMAS PAGAL NAUJĄJĮ MOKSLO IR STUDIJŲ ĮSTATYMĄ

2016

Projektas „Geri besimokančio studento apibrėžimo pasikeitimai“ finansuotas Švietimo ir mokslo ministerijos lėšomis. Projektą įgyvendino Lietuvos studentų sąjunga. Informaciją rengė: Paulius Baltokas, Giedrius Viliūnas, Pranas Žiliukas.

TURINYS

IŽANGA.....	3
KODĖL REIKĖJO KEISTI GERAI BESIMOKANČIO STUDENTO APIBRĖŽIMĄ?.....	3
KOKIE BUVO SIŪLYMAI ?	5
KAIP APIBRĖŽIAMAS GERAI BESIMOKANTIS STUDENTAS NAUJAJAME MOKSLO IR STUDIJŲ ĮSTATYME?.....	7
KAS KEIČIASI?	8
KAS TURĖTŲ PASIKEISTI ATEITYJE?.....	9
KAIP TAI VEIKS REALIAI (SCHEMAS).....	10

IŽANGA

2016 m. birželio 29 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė naujos redakcijos Mokslo ir studijų įstatymą, įsigaliosiantį nuo 2016 m. rugsėjo 1 d. Šiame įstatyme patikslinamos sąlygos, pagal kurias gerai besimokantiems piliečiams valstybinėse aukštosiose mokyklose laiduojamas nemokamas aukštasis mokslas, kaip tai nustatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 41 straipsnyje. Šie pakeitimai aktualūs visiems Lietuvos studentams, įstojusiems į valstybės finansuojamas studijų vietas, taip pat ir valstybės nefinansuojamiems studentams, kurie, jei mokysis gerai, gali tikėtis vadinamosios rotacijos būdu užimti gero mokymosi reikalavimų netenkinančių valstybės finansuojamų studentų vietas.

Šiame dokumente aptariama gerai besimokančio studento samprata ir valstybės finansuojamos studijų vietos išlaikymo, praradimo ir įgijimo būdai, reglamentuojami naujajame Mokslo ir studijų įstatyme. Pageidaujantiems sužinoti šio jautraus klausimo priešistorę skirtos dvi pirmos leidinio dalys. Leidinys visų pirma adresuojamas Lietuvos aukštųjų mokyklų studentams. Tikimės, kad jis taip pat bus parankus aukštųjų mokyklų studijų administratoriams, studentų tėvams.

KODĖL REIKĖJO KEISTI GERAI BESIMOKANČIO STUDENTO APIBRĖŽIMĄ?

Gerai besimokančio piliečio apibrėžimas yra vienas dažniausiai LR Konstitucinio Teismo svarstomų klausimų. Iš viso Konstitucinis Teismas šį klausimą jau yra svarstęs 6 kartus:

- 2002 m. sausio 14 d.;
- 2007 m. birželio 7 d.;
- 2008 m. kovo 20 d.;
- 2009 gruodžio 18 d. (2002 m. sausio 14 d. nutarimu išaiškinimas);
- 2011 m. gruodžio 22 d.;
- 2014 m. lapkričio 10 d.

Iš visų šių svarstymų būtų galima išskirti keletą svarbesnių išaiškinimų, kurie suformavo teisėkūros praktiką dėl gerai besimokančio studento apibrėžimo:

- Gerai besimokančio studento samprata negali nukrypti ne tik nuo Konstitucinio Teismo išaiškinimų, bet ir nuo tokios gero mokymosi sampratos, kuri kyla iš visuomenės socialinės patirties ir nepaneigia kiekvienam suprantamos ir visuotinai pripažįstamos žodžio „geras“ reikšmės;

- Gero mokymosi kriterijai turi būti iš anksto žinomi, aiškūs, objektyvūs, skaidrūs;
- Gero mokymosi kriterijai negali būti formalūs;
- Negalima nustatyti kvotos, t.y. iš anksto numatyti, kiek gerai besimokančių studentų bus atitinkamais metais ateityje. Taip pat negalima nustatyti santykinio ar absoliutaus gerai besimokančių studentų skaičiaus.

Paskutiniame 2014 m. lapkričio 10 d. išaiškiniame Konstitucinis Teismas nustatė, jog: „Akivaizdu, kad asmens, kurio atitinkamo laikotarpio studijų rezultatų vidurkis pagal dešimties balų vertinimo skalę yra 6,4 ar juo labiau 5,6 balo, mokymasis neatitinka gero mokymosi sampratos, kylančios iš visuomenės socialinės patirties ir visuotinai pripažįstamo žodžio „geras“ reikšmės“.¹ Po šio išaiškiniimo tapo akivaizdu, jog iki tol įstatyme numatytas gerai besimokančio piliečio apibrėžimas prieštarauja Konstitucijai ir turi būti pakeistas.

Mokslo ir studijų įstatymo 70 straipsnio 7 dalis teigė: „Asmuo, kurio pirmosios pakopos ar vientisosios studijos yra valstybės finansuojamos, po aukštosios mokyklos nustatyto akademinio mokymosi laikotarpio, ne ilgesnio negu studijų metai, po kurio atliekama reguliari pagrindinė žinių patikra, netenka valstybės finansavimo studijoms, jeigu atitinkamo laikotarpio jo studijų rezultatų vidurkis yra daugiau kaip 20 procentinių punktų mažesnis negu aukštosios mokyklos atitinkamos studijų programos ir formos to paties kurso studijuojančiųjų atitinkamo laikotarpio studijų rezultatų vidurkis. Valstybės finansavimo netekęs asmuo už studijas turi mokėti aukštosios mokyklos nustatytą studijų kainą, o jo valstybės finansuojamą vietą užima geriausiai valstybės nefinansuojamoje vietoje besimokantis asmuo.“² Būtent šią dalį Konstitucinis Teismas ir pripažino kaip pažeidžiančią Konstituciją, mat jei kurso vidurkis būtų 7, tuomet 5,61 vidurkį turintį asmenį būtų galima laikyti gerai besimokančiu, o Teismas savo išaiškiniame aiškiai konstatavo, kad net ir 6,4 balo vidurkis tikrai neatitinka gero mokymosi kriterijaus.

¹2014-11-10 nutarimas Nr. KT48-N15/2014, bylos Nr. 24/2012 žiūrėta: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta29/content>

²https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C595FF45F869/TAIS_470003

KOKIE BUVO SIŪLYMAI ?

Šis klausimas buvo pradėtas spręsti dar 2014 metų gruodžio mėn. sudarius darbo grupę Švietimo ir mokslo ministerijoje, grupės vadovu buvo paskirtas tuometinis viceministras Rimantas Vaitkus. Pagrindinis grupės siūlymas buvo iš principo pervadinti egzistavusią pažymių skalę suteikiant įvertinimams naujus pavadinimus.

Buvusi skalė ³		Siūlymas	
10	(puikiai) Puikios, išskirtinės žinios ir gebėjimai	10	(puikiai) Puikios, išskirtinės žinios ir gebėjimai
9	(labai gerai) Tvirtos, geros žinios ir gebėjimai	9	(labai gerai) Tvirtos, geros žinios ir gebėjimai
8	(gerai) Geresnės nei vidutinės žinios ir gebėjimai	8	(gerai) Geresnės nei vidutinės žinios ir gebėjimai
7	(vidutiniškai) Vidutinės žinios ir gebėjimai, yra neesminių klaidų	7	(pakankamai gerai) Vidutinės žinios ir gebėjimai, yra neesminių klaidų
6	(patenkinamai) Žinios ir gebėjimai (įgūdžiai) žemesni nei vidutiniai, yra klaidų	6	(patenkinamai) Žinios ir gebėjimai (įgūdžiai) žemesni nei vidutiniai, yra klaidų
5	(silpnai) Žinios ir gebėjimai (įgūdžiai) tenkina minimalius reikalavimus	5	(silpnai) Žinios ir gebėjimai (įgūdžiai) tenkina minimalius reikalavimus
4	(nepatenkinamai) Netenkinami minimalūs reikalavimai	4	(nepatenkinamai) Netenkinami minimalūs reikalavimai
3			
2			
1			

³<https://www.smm.lt/uploads/documents/mokslas/rekomend.doc>

Kaip matosi iš pateiktų lentelių, darbo grupės siūlymas buvo pervadinti 7 balų įvertinimą iš vidutiniškai į pakankamai gerai. Manyta, jog tokiu būdu Konstitucinis Teismas negalės prieštarauti tokiam apibrėžimui vadovaudamasis visuotinai pripažįstamu „geras“ kriterijumi, nes prie įvertinimo 7 taip pat bus nustatyta, jog t. y. „pakankamai gerai“. Darbo grupės sprendimas susilaukė nevienareikšmiškų nuomonių. Prieš vieno balo techninį nustatymą kaip gerai besimokančio studento sampratą pasisakė tiek atskirų universitetų atstovai, tiek Lietuvos studentų sąjunga.⁴ Buvo išsakyta kritika, jog pagal dabar galiojančią vertinimo tradiciją 7 technologijos moksluose nėra lygu tokiam pačiam įvertinimui, tarkime, socialiniuose moksluose. Atmetant į šalį argumentus dėl to, jog tokia tvarka labai smarkiai apsunkins sąlygas nemokamai studijuoti tikslųjų mokslų studentams, šis siūlymas buvo registruotas. Tiesa, jį registravo ne Švietimo ir mokslo ministerija, o tuometinė Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkė Audronė Pitrėnienė 2015-05-22⁵. Lietuvos studentų sąjunga (LSS) kartu su Vilniaus universitetu (VU) teikė savo alternatyvų siūlymą. LSS ir VU SA teikiamame siūlyme siūlyta studentus vertinti ir nustatyti jų mokymosi rezultatus pagal pasiektas kompetencijas ir surenkamą kreditų kiekį, taip iš esmės įvedant Vakarų Europoje įsigalėjusią studentų pasiekimų vertinimo sistemą.⁶ Lietuvos studentų sąjunga kartu su VU SA teigė, jog gerai besimokantis studentas yra tas, kuris per metus surenka atitinkama kiekį kreditų. Motyvuodamos tuo, jog jei studentas surenka reikiamą kiekį kreditų ir gauną aukštojo mokslo diplomą, vadinasi, jis mokosi gerai, mat studijuojant blogai jam paprasčiausiai neturėtų būti išduodamas diplomą.

Kova dėl šio straipsnio galutinės formuluotės vyko visus metus. Modelio „septyni“ siūlymas Lietuvos studentų sąjungos pastangomis buvo išimtas iš Seimo darbotvarkės 4 kartus. Rudens sesijos pabaigoje buvo priimtas G. Steponavičiaus siūlytas gerai besimokančio studento apibrėžimas, kuris teigė, jog kiekviena mokykla savo viduje galėtų nusistatyti, kas yra gerai besimokantis.⁷ Šį siūlymą vėliau veto Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalia Grybauskaitė. Tame pačiame veto taip pat buvo pasisakyta ir dėl to, jog gerai besimokančio studento negalima visoje šalyje nustatyti vienu pažymiu. Iš esmės tik po šio veto prasidėjo realus visų institucijų bendradarbiavimas siekiant išspręsti susidariusį

⁴<http://vz.lt/verslo-aplinka/2016/02/07/gerai-besimokantis-studentas-kritikos-lavina>

⁵http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1034431

⁶<http://www.lss.lt/wp-content/uploads/2013/01/SR-75.pdf>

⁷<http://www.delfi.lt/news/daily/education/apsisprende-kas-bus-laikomas-gerai-besimokanciu-studentu.d?id=69924956>

teisinį vakuumą, kuris buvo užtrukęs jau metus ir neleido studentams rotuoti. Su Lietuvos universitetų rektorių konferencijos palaikymu ir teikiamais siūlymais iš principo buvo rastas kompromisinis variantas, kuris save esme neprieštaravo Lietuvos studentų sąjungos siūlytam apibrėžimo variantui, kur pagrindą vertinime sudaro kompetencijos ir studijavimo tempas.

KAIP APIBRĖŽIAMAS GERAI BESIMOKANTIS STUDENTAS NAUJAJAME MOKSLO IR STUDIJŲ ĮSTATYME?

Naujasis apibrėžimas gerai besimokančius studentus nustatys pagal tris lygmenis, kurie bus nustatomi baigus modulį ar dalyką.

Lygmuo	Apibrėžimas
Puikus	žino naujausius studijų dalyko (krypties) šaltinius, teorijas ir principus ir gali kurti ir plėtoti naujas idėjas; geba taikyti žinias ir spręsti sudėtingas ir netipines studijų krypties ir su ja susijusios profesinės veiklos problemas; gali savarankiškai rinkti, vertinti, interpretuoti duomenis ir jais remdamasis priimti sprendimus; geba logiškai perteikti informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus bendraudamas su savo studijų krypties ir kitų studijų krypties specialistais; turi mokymosi gebėjimų, būtinų tolesnėms studijoms ir savarankiškam mokymuisi;
Tipinis	žino svarbiausias savo studijų dalyko (krypties) teorijas ir principus ir gali pagrįsti esminius studijų krypties pasiekimus; geba taikyti žinias spręsdamas standartines savo studijų krypties ar su ja susijusios profesinės veiklos problemas; gali savarankiškai rinkti, vertinti ir interpretuoti savo studijų krypties duomenis, reikalingus sprendimams priimti; geba perteikti įprastinę studijų krypties informaciją, idėjas, problemas ir sprendimus; turi mokymosi gebėjimų, būtinų tolesnėms studijoms ir savarankiškam mokymuisi;
Slenkstinis	žino svarbiausias savo studijų dalyko (krypties) teorijas ir principus; geba taikyti žinias spręsdamas nesudėtingas savo studijų krypties problemas; gali dalyvauti renkant, vertinant ir interpretuojant savo studijų krypties duomenis, reikalingus sprendimams priimti; geba perteikti pagrindinę studijų krypties informaciją, idėjas, problemas; turi savarankiško mokymosi gebėjimų;
Nepriskiriamas lygmeniui	studentas, netenkinantis nei vieno iš trijų lygmenų.

Po aukštosios mokyklos numatyto vertinimo laikotarpio rezultatai bus apibendrinami ir nustatomas vertinimo laikotarpio pasiektas lygmuo

Lygmuo	Pasiekimas
Puikus	studentas laikomas pasiekusiu puikų vertinamojo laikotarpio studijų pasiekimų lygmenį, jeigu ne mažiau kaip keturi penktadaliai modulių (dalykų) įvertinimų yra puikaus lygmens, o kiti – ne žemesnio kaip tipinio lygmens;
Tipinis	studentas laikomas pasiekusiu tipinį vertinamojo laikotarpio studijų pasiekimų lygmenį, jeigu ne mažiau kaip trys ketvirtadaliai modulių (dalykų) įvertinimų yra tipinio arba puikaus lygmens, o kiti – slenkstinio lygmens;
Slenkstinis	studentas laikomas pasiekusiu slenkstinį vertinamojo laikotarpio studijų pasiekimų lygmenį, jeigu jis yra atsiskaitęs už visus modulius (dalykus), bet jo studijų pasiekimai nesiekia tipinio lygmens;
Nepriskiriama lygmeniui	studentas, turintis akademinį skolą.

Gerai besimokančiu laikomas studentas, neturintis akademinį skolą, įvykdęs visus studijų programai vertinamuoju laikotarpiu keliamus reikalavimus ir pasiekęs puikų arba tipinį pasiekimų lygmenį.⁸ Kad tai smarkiai nepalietų tiksluosius mokslus studijuojančių studentų, įstatyme taip pat numatytas saugiklis: „Jeigu pirmosios studijų pakopos ir vientisųjų studijų atitinkamos studijų krypties ir studijų formos studijų kurse nėra valstybės nefinansuojamose studijų vietose studijuojančių studentų, atitinkančių gero mokymosi kriterijus, valstybės finansuojamose studijų vietose studijuojantiems ir neturintiems akademinį skolą studentams valstybės finansavimas studijoms išlieka, nors jų vertinamojo laikotarpio pasiekimų lygmuo yra slenkstinis.“⁹

KAS KEIČIASI?

Taigi, kas keičiasi artimiausiu metu priėmus tokį gerai besimokančio piliečio apibrėžimą:

⁸http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1157987&p_tr2=2

⁹http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1157987&p_tr2=2

1. Studijų rezultatų įvertinimai turi būti susieti su studijų pasiekimų lygmenimis; manytina, kad iš pradžių vertinamas studentas turėtų būti priskiriamas vienam iš trijų lygmenų arba jam įrašoma akademinė skola, o po to jam parašomas konkretus pažymys;
2. Turi atsirasti aiškūs kiekvieno studijų dalyko studijų pasiekimų lygmenų aprašai, kurie padės palyginti studentų pasiekimų vertinimus tarp skirtingų studijų programų, krypčių ir sričių;
3. Rotacijos tikslu vidurkis neskaičiuojamas; atsiranda galimybė ateityje pereiti prie įvertinimų žymėjimo raidėmis;
4. Skolų neturintiems studentams nepasiekus tipinio lygmens atsiranda saugikliai neprarasti valstybės finansavimo, jei jo nėra kam užimti, bet tokia galimybė išlieka tik slenkstinį lygį pasiekusiems asmenims;
5. Studentai, po vertinamojo laikotarpio turintys akademinį skolų, valstybės finansavimą kitam vertinamajam laikotarpiui praranda;

KAS TURĖTŲ PASIKEISTI ATEITYJE?

Iki 2016 m. rugsėjo 1 d. Lietuvoje galiojusi aukštojo mokslo studijų rezultatų vertinimo sistema atsirado pirmaisiais atkurtos nepriklausomos Lietuvos Respublikos gyvavimo metais ir buvo pagrįsta dešimtiniu principu. Jos privalumas buvo sąlygiškas paprastumas ir numanoma sąsaja su procentine studento įgytų žinių apimties išraiška. Ankstesniais dešimtmečiais daugelio aukštųjų mokyklų studijų rezultatų vertinimo aprašuose buvo aiškiai pasakyta, kad „puikiai“ (10) ir „labai gerai“ (9) vertinami studentai, kurių vertinamojo dalyko studijų metu įgytų žinių apimtis yra artima atitinkamai 100 arba 90 proc., o minimalus teigiamas įvertinimas „silpnai“ (5) siejamas su pusės reikalaujamų žinių įsisavinimu. Apatinė skalės dalis, pažymiai nuo 1 iki 3, buvo praktiškai nenaudojama, todėl šią skalę vadinti dešimtbale yra ne visiškai tikslu.

Šios vertinimo sistemos ribotumas pradėjo ryškėti Lietuvai įstojus į vadinamąjį Bolonijos procesą (1999) ir susidūrus su Europos aukštojo mokslo erdvėje besiformuojančia kompetencijomis pagrįsto mokymosi samprata. Šioje sampratoje reikšmingos ne tik studijuojančiojo įgytos žinios, bet ir gebėjimai, įgūdžiai ir nuostatos, leidžiančios efektyviai atlikti tam tikrą veiklą, spręsti tam tikro sudėtingumo problemas, atspindinčios išsilavinimą įgijusio asmens atsakomybės lygį, savarankiškumą ir sąveikavimą su kitais. Gebėjimus ir kompetencijas procentais įvertinti labai sudėtinga. Dėl to

daugelyje Europos aukštojo mokslo sistemų naudojamos abstraktesnės vertinimo skalės, orientuotos į visapusišką asmens įgytų kompetencijų įvertinimą. Jose vienokiais ar kitokiais sutartiniais ženklais (pažymiais) išreiškiama, ar studentas pasiekė įprastinį, vidutinį kompetencijų lygį, ar pademonstravo tam tikro lygio išskirtinumą, ar, priešingai, atitinka tik minimalius dalyko studijų reikalavimus arba net jų visai netenkina. Į tokių studijų rezultatų vertinimo sistemos tipą nukreiptos ir naujojo Mokslo ir studijų įstatymo nuostatos.

Kiekviena vertinimo sistema išreiškia tam tikrą ugdymo filosofiją. Už jos glūdi numanomi studijų tikslai, metodai ir studijuojančiojo elgsena. Senoji dešimtainė vertinimo sistema labiau pabrėžė objektyvias žinias, kiekybiškai pamatuojamas iš dėstytojo ir mokslo disciplinos perspektyvos. Naujoji, studijų pasiekimų lygmenimis pagrįsta sistema orientuota į besimokančiojo pasirengimą atlikti tam tikrą veiklą, kuriam greta žinių dar reikia tam tikrų gebėjimų ir bendresnių asmens savybių. Taigi ji labiau orientuota į studentą. Dėstyto sėkmės kriterijus iš šios perspektyvos yra ne dėstytojo perteiktų žinių apimtis, bet studento pažanga, jo kaip tam tikros srities profesionalo visapusiškas pasirengimas.

Akivaizdu, kad į kompetencijų lygmenis orientuota vertinimo sistema numato aktyvų ir suinteresuotą studentų dalyvavimą, ir ne tik pačiame mokymesi, bet ir diskusijose dėl studijų dalyko, programos ar laipsnio studijų tikslų, metodų, vertinimo kriterijų. Labai svarbu, kad kuo daugiau studentų užimtų šią aktyvių studijų proceso dalininkų poziciją ir taip prisidėtų prie spartesnio Lietuvos aukštojo mokslo dalykinio ir metodologinio atsinaujinimo.

KAIP TAI VEIKS REALIAI (SCHEMAS)

Rotacijos pavyzdys:

Prieš rotaciją					Po rotacijos			
Finansavimo pobūdis	Iš viso studentų	AGM	NGM	Skol.	AGM	NGM	Skol.	Iš viso
VF	50	35	9	6	40	9	0	49
VNF	25	5	8	12	0	8	18	26

AGM – atitinkantieji gero mokymosi kriterijų;

NGM – neatitinka gero mokymosi kriterijaus, bet neturi akademinų skolų;

Pagal parodytą pavyzdį rotacija po vertinamojo laikotarpio vyksta taip:

1. Nustatoma:
 - a. kiek VF ir VNF studentų atitinka gero mokymosi kriterijų (lentelėje atitinkamai 35 VF ir 5 VNF);
 - b. kiek neatitinka, bet neturi akademinų skolų (9 VF ir 8 VNF);
 - c. kiek studentų turi akademinų skolų (6 VF ir 12 VNF);
2. VNF studentams, atitinkantiems gero mokymosi kriterijų, gali būti perduota iki $50 - 35 = 15$ VF vietų (gali būti paimtos 9 VF vietos iš NGM ir 6 VF vietos iš skolininkų); konkrečiu atveju tokių yra tik 5 VNF, visi jie bus pervesti į VF vietas;
3. 9 VF vietų studentai, nepasiekę gero mokymosi kriterijaus, tačiau neturintys akademinų skolų, savo VF vietas išlaiko, nes nėra kam jas perduoti;
4. Visi 6 VF vietų „skolininkai“ pervedami į VNF vietas;
5. Po rotacijos VF vietose lieka studijuoti 49 studentai, 40 iš jų atitinka gero mokymosi kriterijų; VNF vietose studijas gali tęsti 26 studentai;
6. Pasibaigus kalendoriniams metams, aukštoji mokykla netenka vienos VF vietos lėšų.